

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Koronavirüs Zamanında Merrifield’in Amatörlük Önerisini Düşünmek

ID Meriç Kırmızı

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun

Gündelik yaşamlarımız üzerindeki koronavirüs tehdidi henüz sürerken, hemen her gün internette yazışma gruplarında (örneğin, critical geography forum) karşımıza bu küresel toplum krizini çeşitli açılardan inceleyen çevrimiçi seminerler çıkıyor, TÜBİTAK bu konuya özel bir proje çağrısı açıyor. Yani bilim dünyası kovid sürecini ve kovid sonrası dünyayı her fırsatta ele alıp tartışıyor, bununla ilgili farklı bilim dallarından düşünceler üretiyor ve öneriler getiriyor. Çoğu kişi bunun yalnızca bir sağlık krizi olmayıp, aynı zamanda kapitalizmin neoliberal aşamasının bir krizi olduğunu söylüyor. Yeni bir dünya ve toplumsal düzen öngörülerinde de bu düşünceye göre biçimleniyor: daha az sömürücü ve tüketici, daha eşitlikçi, çevreci ve kamucu bir toplumsal düzen. Karantina döneminde daha önce *Metromarksizm* ve *Yeni Kent Sorunu* kitaplarıyla kent alanına önemli katkısı olmuş Andy Merrifield’in Türkçeye çevrilmiş olan *The Amateur: The Pleasures of Doing What You Love* kitabını özgün dilinden okudum ve kitabın kovid sonrası dünyadaki kentsel toplumsal yaşamı tasarlarırken yararlı ipuçları verebileceğini düşündüm. Merrifield düşüncelerinin bir özeti kitapta önce “Amateur urbanism” (Amatör kentçilik) başlıklı makalede yayınlamış.

Amatör yalnızca kent alanını ilgilendiren bir kitap değil, aynı zamanda yeni bir *Karakter Aşınması...* Kent kadar çalışma yaşamını, siyaset ve demokrasiyi, şirketler, düşünce kuruluşları ve üniversiteler gibi kurumların dönüşümünü, istatistik bilimini ve boş zaman sosyolojisini de ilgilendiriyor. Bu anlamda, Merrifield’in önceki kitaplarına göre daha geniş kapsamlı bir toplumsal eleştiri sunuyor. Bu çalışmasında tam olarak eleştirdiği şeyse, toplumun günbegün profesyonelleşmesidir. O daha çok şirketleşmiş ABD’ye odaklansa da, toplumsal yaşamın profesyonelleşmesi ve giderek uzmanların egemenliğinde

yönetilmesi bütün toplumları ilgilendiren bir durum... Kendisini Oxford’daki öğrencilik yıllarından başlayarak, David Harvey, Edward Said gibi diğer ‘amatör’ ruhlu aydınların izinden giden “kendini adanmış bir amatör kentçi” (Merrifield, 2015: 754) olarak tanımlayan Merrifield baskın profesyonelleşme yönelimine baş düşmanı amatörlüğü öne sürerek karşı çıkıyor. Merrifield’in eleştirilerinin başında profesyonel olmanın gerektirdiği uzmanlaşmanın yarattığı dar görüş açısı ya da “uzman rahatlık alanı” (Merrifield, 2017: 15), uzmanların konularıyla ilgili her şeyi bildiklerini ileri sürmeleri ve nesnellik adı altında eleştirelilikten ve insani duygulardan kaçınmaları geliyor.

Kitabın “Profesyoneller ve Amatörler” başlıklı ilk bölümünde Merrifield sosyalist, savaş sonrası dönemden başlayıp, 1965’te kendi doğup büyüdüğü Liverpool’un Cantril Farm bölgesindeki kentsel dönüşüm örneği üzerinden giderek, 1970’ler New York’unun planlanmış küçülmesi ve 1980–90’lar İngiltere’sinin yönetilen küçülme ve kemer sıkma politikalarına dek uzanan profesyonelleşmenin tarihsel arka planını işliyor. Kemer sıkma politikalarının kentteki mimarlarından Roger Starr, Robert Moses gibi profesyonellerin karşısına Jane Jacobs, David Harvey, Edward Said gibi kendi ‘amatör’lerini koyuyor ve düşünsel amatörlüğün iki ayağı olarak, gerçekliği amatörleştirme duyarlılığını ve sıradan halka siyasal bağlılığı gösteriyor (Merrifield, 2017: 12). Bu bölüm tarihte profesyonelliğin, ama aynı zamanda, bir aydın (entelektüel) olmanın anlamının nasıl değiştiğini incelemesi bakımından da önemli.

“Bir İnanç Sorunu” başlıklı ikinci bölümde Merrifield profesyonelin ve aydının anlamlarındaki değişim gibi profesyonellerin oluşturduğu bürokratik yapının da zaman içinde değiştiğini

Geliş tarihi: 11.06.2020 Kabul tarihi: 09.09.2020

Online yayımlanma tarihi: 14.10.2020

İletişim: Meriç Kırmızı

e-posta: merickirmizi@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ve bugünkü bürokrasinin erken kapitalizminden çok farklı olduğunu vurguluyor. Merrifield'e göre, bunun nedeni insanların artık farkında olmadan uzman profesyonelliğini içselleştirmiş ve topluma egemen olan profesyonellik ideolojisine bağlanmış olmasıdır. Merrifield profesyonellik ve bürokrasiyi ilişkilendirdiği bu bölümde devlet profesyonelliğini, zorba ve ağır bürokrasiyi ve profesyonel bürokrasinin sözde akılcılığını Kafka, Marks, Freud ve Weber bağlantılarıyla birlikte tartışıyor. Bölümün ana düşüncesi bürokrasinin bugün daha içselleştirilmiş bir öz-bürokrasiye dönüştüğüdür, yani insanlar kendi bürokrasilerini kendileri yaratırlar, hatta kendilerini ölçüp biçerler. Merrifield'in bu düşüncesi Foucault'nun öz-disiplin ve özdenetimi içeren biyogüç kavramına yaklaşıyor. Merrifield bürokrasinin önce yersiz yurtsuzlaşıp, sonra hepimizin içini yeniden yer yurt edindiğini söyleyerek, bu bürokratik totaliterlikten çıkış yollarını araştırıyor.

“Bilginin Ölçüsü” başlıklı izleyen bölümde Merrifield günümüzde akademinin nasıl sanayinin sözcüsüne dönüştüğünü, yönetimlerin kemer sıkma politikalarına gerekçe gösterdikleri iki akademisyenin ortak bir makalesinin bulgularının yanlış hesaplara dayandığını örnek göstererek ortaya koyuyor. Üniversite işlerinin geçiciliğinin, büyük veri sözünün her yeri kapladığının ve gündelik yaşamın her anının ölçüldüğünün altını çizdikten sonra kendi deneyimlerinden yola çıkıp, Ivan Illich'e gönderme yaparak, akademik çevre karşıtlığını (*anti-academia*) ve “disiplinli karşı koyma”yı (Merrifield, 2017: 61) birer seçenek olarak sunuyor. Geçmişte üniversitede çalıştığı kısa dönemde çevresinde ne kadar az düşünsel uyarım ve ilgi çekici kişilik bulduğunu anımsıyor. Bugün üniversitelerde ağırlık kazanan proje yapma baskısını andıran şu değerlendirmeyi yapıyor: “Ama araştırma parası olmadan çok çalışmanın hiçbir önemi yoktu. Etkim yoktu, ölçümlerim kötüydü, yaptığım şeyi niceleyemiyordum, hiçbir şeyi ölçemiyordum. Bir uzman değildim.” (Merrifield, 2017: 56)

Kitabın dört, beş ve altıncı bölümleri ana gövdesini oluşturuyor; onlara geri dönmeden önce son üç bölüme kısaca değineceğim. “İlgi Yeteneği” başlıklı yedinci bölümde Merrifield her şeyi bilen uzmanların “bezgin tutumu” (*blasé attitude*) ve meraksızlığıyla amatörlerin romantik açıklığını, merakını ve çocuksu şaşırma yeteneğini karşılaştırıyor. Uzmanlar bir şeyleri “bulmak için değil, söylemek için orada”yken (Merrifield, 2017: 144), Baudelaire, Guys ve Beckett gibi insanlar her zaman yeninin arayışı içindedir. Merrifield amatörlüğün uzman olmaktan daha çok çaba gerektirdiğini ileri sürüyor, çünkü uzmanlar için güç olan tek şey kalıplarını kırmaktır. Merrifield'e göre, gerçek uzmanlık eğitim programlarıyla satın alınabilen hazır bir yetenek değil, yaşam boyu sürecek bir iştir. “Oyuncak At” başlıklı sekizinci bölümde Merrifield çocuklara yanlış töreler aşıladığını düşündüğü bir masaldan ve yine, kendi yaşam deneyiminden yola çıkarak, profesyonel bir işin neden, Laurence Sterne'in *Tristram Shandy* romanındaki Toby amca

karacterinin maket üzerinde tarihsel savaşları yeniden canlandırma hobisi gibi, metaforik anlamda bir “oyuncak at” olmadığını açıklıyor. Bu bölümdeki önemli bir düşünce çağdaş kapitalizmin sınırlarının doğal, ekonomik, teknolojik ya da coğrafi, yani nesnel olmadığı ve kapitalist düzenin ancak insanların öznel direnişleriyle sınırlandırılabiliridir. Ek olarak, Merrifield herkesin ‘oyuncak atı’na ayıracak, çalışma yükümlülüğünden kurtulmuş zamanının olabileceği, amatör kimliklerinin yeşerebilmesi için, amatör siyasetin, hatta amatör devrimin gerekliliğinin altını çiziyor. Ona göre bu yolla insanların Marksist anlamda iş yaşamları dışındaki ikincil yaşamları gerçek yaşamlarına dönüşebilir.

Merrifield “Amatör Devrim” başlıklı son bölümde amatör siyaset düşüncesini var olan iyi uygulama örnekleri üzerinden açıklıyor. Bu türden devletin olmayan bir siyasetin küçük ya da büyük ölçekli olabileceğini, ama her koşulda ‘azınlık’ olmakla ve demokrasiyi hazırda bulmak yerine, keşfetmekle ilgisi olması gerektiğini vurguluyor. Amatör devrime tarihten Lenin'in profesyonel devrimci tutumuna karşılık, Hannah Arendt, Rosa Luxemburg, Jane Jacobs ve Rachel Carson gibi kadınların kapitalizmin dayatmalarına karşı yerelde verdikleri savaşmaları örnek veriyor. Günümüz Atina'sından da, genç, işsiz ve çoğu doktora öğrencisi olan kadınların eski kuşaktan amatör kadınlarını andıran savaşımını anıyor. Lefebvre'in kent hakkı, kent yönetimine katılım gibi düşüncelerinden yola çıkarak, kendi önerilerini basın-yayın, mimari, siyaset yapma biçimi ve ekonomisiyle yeni bir kamusal alan oluşturması gerektiğini söylediği amatör ruhlu bir “gölge yurttaşlık” (Merrifield, 2017: 188) kavramı çerçevesinde topluyor. Ona göre gölge yurttaşlar günümüz toplumlarındaki bütün güvencesizlerdir. İşsiz, gelirsiz, varlıksız, hatta kimi zaman pasaportsuz olan bu insanlar “küresel banliyö”nün (Merrifield, 2017: 189) çeperlerinde kalmış, ama gitgide azınlıkken çoğunluk olmuş üyeleridir ve yeni toplumsal normu oluştururlar. Merrifield'in başvurduğu gölge yurttaşlar kavramı banliyölerin, gettoların ileri marjinalleşmiş kesimlerini konu edinen Loïc Wacquant'ın kent paryaları diye nitelediği toplumsal kesimleri andırıyor.

Geriye dönersek, Alan Harrington'un 1959 tarihli *Life in the Crystal Palace* kitabına göndermeyle “Kristal Saray'da Çalışma” başlığını taşıyan beşinci bölümde bugünün kentinde çalışmanın ne demek olduğunu okuyoruz. Merrifield günümüzde çalışmanın artarak daha kayıt dışı olduğunu, kendi kendine çalışmanın (serbest meslek) arttığını, Neuwirth adındaki bir gazetecinin deyişle, “ekonomik sığınmacı”ların (Merrifield, 2017: 90) dört bir yanı sardığı bir çalışma düzeninin geçerli olduğunu saptıyor. Bu gelirsiz ve güvencesiz kendi başının çaresine bakma düzenine var olanla yetinmek anlamındaki *se débrouiller* fiilinden türetilerek kısaca, *Système D* denildiğini belirtiyor. İnsanın kendini köleleştirmesine benzettiği çağın çalışma düzenini Merrifield insanlığın mutluluğu için sakıncalı buluyor. 1990'ların sonlarında *Karakter Aşınması* kitabında Sennett de, 1950–60'lar

Amerika'sının ve 1980 sonrası dönemin çalışma düzenlerini bir baba-oğul örneği üzerinden karşılaştırıyordu; Merrifield aynı karşılaştırmayı Harrington'un kitabı ve bugünkü sözde mutlu işyerlerine ilişkin kendi gözlemlerine dayanarak yapıyor. Geçerli düzende işlerin insanları yabancılaştırmasına ve kendini sunma, gösterme, pazarlama, ama aynı zamanda edilgenleştirme sarmalına sokmasına karşı uyarıyor. Büyük şirketlerin sözünü verdiği 'mutlu' çalışma ortamlarına ve işsizliği bir hastalık gibi görüp, gösteren neoliberal düzene karşı "iyi işsizlik" adı altındaki dayanışma girişimlerini paylaşıyor.

"Profesyonel Demokrasi" başlıklı altıncı bölümde Merrifield günümüz toplumlarının yönetim biçimini çok ilgilendiren bir demokrasi tartışması yapıyor. Ona göre geçerli olan profesyonel demokrasi gerçekte, demokrasinin yokluğudur ve demokrasi düşüncesi ve uygulaması (pratiği) arasındaki ayrılık büyümektedir. Bu savlarına kamu yararının yağmaya gerekçe gösterilmesini, belediye meclislerine kemer sıkma amaçlı bütçe kesintilerinin dayatılmasını ve yıkıcı borçları örnek gösteriyor. Bu olumsuz koşulların İngiltere'de Corbyn etkisine yol açtığını düşünüyor. Günümüz yönetim anlayışındaki değişimi Bourdieu'nün kapitalist devletin sağ ve sol eli düşüncesiyle açıklıyor; devletin teknokratların yönetimindeki bürokratik sağ eli baskın gelmiştir. Bununla birlikte, 1970'lerin kent yöneticileri, 1980'lerde önce, kent girişimcilerine, ardından, orta kademeli bürokratlara dönüşmüşler ve kenti satılığa çıkarmışlardır. Merrifield demokrasinin içeridekiler ve dışarıdakiler, profesyonel burjuva devlet ve demokratik halk biçiminde ikili bir güç yapısı olmadığını, daha akışkan ve çelişkiler barındıran bir kavram olduğunu düşünüyor. Akışkan demokrasi düşüncesi Bauman'ın akışkan modernite kavramını anımsatıyor. Merrifield bu bölümde de var olanı eleştirmenin yanında, Paris'te belediye hizmetlerinin yeniden kamulaştırılması ve Bergen'de Amatör Kültür Konseyi'nin oluşturulması gibi iyi yönetim örneklerini paylaşıyor.

Son olarak, kent araştırmacılarının en çok ilgisini çekecek bölüme gelirsek, "Amatörlerin Kenti" başlıklı dördüncü bölümde Merrifield bu kez kentin profesyonel dönüşümüne odaklanıyor. Bu dönüşümü örneğin, kitapçıların değişen coğrafyasından gözlemleyebileceğimizi, çünkü bu değişimin kentin arsa ve kira değerlerini yansıttığını söylüyor. Şarkı ve filmlere konu olan günlük kentin çekiciliğini Jane Jacobs ve William H. Whyte gibi insanların kente ilgili çalışmalarında bulabileceğimizi belirtiyor. Whyte aynı zamanda, Amerikan şirket yaşamına ilişkin *The Organization Man* kitabının yazarı olduğu için de Merrifield'in bu çalışması için dikkate değerdir. Bu araştırmacıların idealindeki kentin toplumsallığı plancıların yurttaşları yalnızca, kullanıcılara indirgeyen tutumundan çok farklıdır. Merrifield Amerikan şirket kültürünün öldürücü konformizminin kentleri de öldürdüğünü ileri sürüyor ve buna karşılık, amatörlerin yönettiği kentlerin canlı kalabalığını yüceltıyor. Günümüz profesyonel kent planlamasının kentlere çözüm olarak dayattığı özelleş-

tirme ve piyasa mantığının insanların her adımının gözetlendiği geleceğin sıkıcı kentini yaratacağını öngörüyor. Engelsiz, pürüzsüz, ama banal kentin karşısına Jacobs'un önerdiği gibi karma kullanımlara ve düzenlenmiş karmaşıklığa açık yerler olarak, içinde çatışmalara, aykırılıklara yer veren kentleri koyuyor. Bölümün sonunda onayladığı belirsizliklerini koruyan fiziksel ve toplumsal kent imgesini açıklamak için, *détournement* gibi yaklaşımlarıyla kentsel konformizme başkaldıran Guy Debord'un düşüncelerine kulak veriyor.

"COVID-19, Justice and Sustainability in Cities" başlıklı çevrimiçi bir seminerde konuşmacılar güncel kentin sorunlarını saptayarak, geleceğin kentini elbirliğiyle düşünüyorlardı. Kentin sorunları hava kirliliği; konut, ulaşım, kamusal alanların ve sokakların kullanımı konusundaki eşitsizlikler; endüstriyel tarım-hayvancılık ve yiyecek üretim düzenleri ve altyapı eşitsizliklerinin (örneğin, dijital altyapı) yol açtığı eşitsizlikler (örneğin, eğitim) gibi konuları içeriyordu. Aynı zamanda, pandemi nedeniyle olanağı olanların kentlerin dışına kaçmasıyla artan (yeniden) banliyöleşme eğilimi, bu kentten kaçışın yarattığı artan otomobil kullanımına bağlı hareketlilik ve bu değişimlerin kentin taşınmaz değerlerine ve soylulaştırmaya etkisi gibi saptamalarda bulunuyorlardı. Tartışmacıları kaygılandıran konular arasında, pandeminin daha bireyci ve özelleştirilmiş kentlere yol açma olasılığı, James Connolly'nin dile getirdiği gibi toplumsal sürdürülebilirliğe karşılık, teknolojik sürdürülebilirliğin ağır basmasıyla gözetimin artması ve Filka Sekulova'nın dikkat çektiği uzaklığın toplumsal mekânın yeni normal olması nedeniyle insan korkusunun ve insanlar arasında güven sorununun ortaya çıkması vardı.

Kendini kente adanmış bir 'amatör' olarak Merrifield bütün kitaplarında geçmişe özlem duygusuna kapılmadan kentsel topluma karşı tutarlı bir eleştirel yaklaşım sergiliyor. Çalışmalarıyla geleceğin 'amatör' kentinin yapıtaşlarını kuruyor. *Amatör* kitabı kent konusuyla sınırlı kalmayıp, profesyonelleşmiş toplumun ciddi bir eleştirisi olsa da ve borç ekonomisine dayalı toplumların borç yüklü bireylerine gerçekçi çıkış yolları sunmakta bir ölçüde yetersiz kalabilse de, kovid sonrası kent yaşamıyla ilgili, yukarıdakiler gibi güncel arayışlara ışık tutacak önemli önermeler içeriyor.

KAYNAKLAR

- Merrifield, A. (2015). *Amateur Urbanism*. *City*, 19(5), 753-762, DOI: 10.1080/13604813.2015.1071119.
- Merrifield, A. (2017). *The Amateur: The Pleasures of Doing What You Love*. Londra: Verso.
- Sennett, R. (2002). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. Barış Yıldırım (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.